

УДК 341.37(497.6)"1993"
342.538(497.6)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2025.2.vul.271-304>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 20. 9. 2024.

Прихваћен/Accepted: 17. 7. 2025.

Георгије ВУЛИЋ

Институт историјских наука
Универзитета у Источном Сарајеву, Пале
georgijevulic999@gmail.com
ORCID: 0009-0007-4162-3852

**Сједница Народне скупштине Републике Српске на Палама
5. и 6. маја 1993. године и одбијање Венс–Овеновог мировног
плана за Босну и Херцеговину**

АПСТРАКТ: У раду се на основу архивске грађе и литературе даје преглед једног драматичног догађаја за српски народ с обје стране ријеке Дрине из времена рата у Социјалистичкој Републици Босни и Херцеговини (СР БиХ), вођеног крајем 20. вијека. Описују се дешавања са сједнице Народне скупштине Републике Српске (НС РС) из маја 1993, на којој је одбијен Венс–Овенов мировни план. Ова одлука је погоршала спољнополитички положај РС и односе са СР Југославијом (СРЈ). Ипак, убрзо се испоставила исправном за српску страну, јер је РС у Дејтону добила међународно признање, које би спровођењем мировног плана из 1993. било онемогућено.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: Народна скупштина Републике Српске, Пале, Босна и Херцеговина, Слободан Милошевић, Добрица Ћосић, Радован Караџић, Ратко Младић, Венс–Овенов план

Српски историчари још увијек нису у довољној мјери успјели да истраже сложена питања везана за ратна дешавања на простору бивше Југославије током деведесетих година XX вијека. Ову ситуацију условљава више фактора, од неминовног шока друштва након рата до недостат-

ка извора и релативно мале временске дистанце од самих догађаја. Поред тога, значајан утицај имао је и доминантан наратив Хашког трибунала, због којег су поједини српски историчари издјегавали да се баве овим темама, плашећи се негативних посљедица у међународним академским круговима. Неки од важних актера поменутих догађаја оставили су иза себе мемоаре и дневнике, који уз сва своја природна ограничења у науци, представљају незаобилазно штиво приликом истраживања.¹ Сви наведени фактори су утицали на слабу историографску продукцију о историји Републике Српске, иако је њено формирање било један од кључних процеса током југословенске кризе.

Истраживања везана за историју Републике Српске и југословенску кризу у цјелини захтјевају систематски приступ и озбиљан напор, нарочито због научне необрађености великог броја тема. Током посљедње три деценије у поменутих истраживањима учествовали су и домаћи и страни аутори, мање или више успјешно.² Значајан помак у

¹ Издвојићемо само неке од њих: Борисав Јовић, *Последњи дани СФРЈ: изводи из дневника* (Београд: Политика, 1995); Janko Bobetko, *Sve moje bitke* (Zagreb: vlastita naklada, 1996); Ričard Holbruk, *Završiti rat* (Sarajevo: „Šahinpašić”, 1998); Sefer Halilović, *Lukava strategija* (Sarajevo: Matica, 1998); David Owen, *Balkanska odiseja*, превели Kolinda Grabar, Miroslav Kovačić (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest, 1998); Alija Izetbegović, *Sjećanja: autobiografski zapis* (Sarajevo: TKD „Šahinpašić”, 2001); Majkl Rouz, *Misija u Bosni: borba za mir* (Beograd: Tetra GM, 2001); Momir Bulatović, *Pravila čutanja: istiniti politički triler sa poznatim završetkom* (Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2004); Биљана Плавшић, *Сведочим: књија јисана у зајвору*, Књ. 1 (Бања Лука: Триопринт, 2005); Биљана Плавшић, *Сведочим*, Књ. 2 (Бања Лука: Триопринт, 2005); Никола Кољевић, *Сјиварање Републике Српске: дневник 1993–1995*, Књ. 1. и 2 (Београд: Службени гласник; Бања Лука: Службени гласник Републике Српске, 2008); Момчило Крајишник, *Како се рађала Република Српска: записи из хашког зајвора* (Београд: Вести, 2011); Добрица Ђосић, *Босански рај*, приредила Ана Ђосић-Вукић (Београд: Службени гласник, 2012).

² Laura Silber, Allan Little, *Smrt Jugoslavije* (Opatija: Otokar Keršovani, 1996); Jelena Guskova, *Istorija jugoslovenske krize (1990–2000)*, I–II (Beograd: Izdavački grafički atelje M, 2003); Ksaviје Bugarel, *Bosna: anatomija rata* (Beograd: Fabrika knjiga, 2004); Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: planiranje, priprema, izvođenje*, knj. 1. i 2 (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2004); Манојло Миловановић, *Исјине и задлуге о рају у Босни и Херцеговини (1992–1995. јодине)* (Бања Лука: Удружење дефендолога Републике Српске, 2005); Robert J. Donia, *Sarajevo: biografija grada* (Sarajevo: Institut za istoriju, 2006); Davor Marijan, *Oluja* (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog

истраживању овог историјског периода омогућила је онлајн база докумената Трибунала у Хагу, која садржи велику количину грађе везане за разне аспекте ратних сукоба на простору некадашње Југославије. До напретка у проучавању ових тема дошло је и усљед већег ангажовања професионалних историчара, јер треба имати у виду да су о овом историјском периоду након рата обично писали новинари, официри, правници, те лица разних других професија. Научни приступ у раду историчара омогућава објективније сагледавање догађаја који и даље утичу на јавно мњење на постјугословенском простору. У свјетлу настојања да се прошлост интерпретира кроз различите политичке и идеолошке призме, историографија мора остати посвећена истини као научном и моралном принципу.

Уводна размајрања о Венс–Оеновом мировном плану и дешавањима која су довела до засједања НС РС на Палама

Од самог почетка југословенске кризе почетком деведесетих година XX вијека велике силе су покушавале да се умијешају у ситуацију и омогуће расплет драме на овом простору. Усљед распламсавања рата и на простору некадашње СР БиХ у Лондону је августа 1992. године отворена Међународна конференција о бившој Југославији. Конференција је веома брзо постала стална и пресељена је у Женеви. Њени копредсједници били су бивши британски министар спољних послова лорд Дејвид

rata, 2007); Данко Боројевић, Драги Ивић, *Војска Републике Српске: 12. мај 1992–31. децембар 2005* (Београд: Српски ратни ветерани општине Чукарица, 2014); Драгослав Илић и други, *Република Српска у Одбрамбено-оштакинском рату: историјски преглед* (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2018); Коста Николић, *Југославија, последњи дани: 1989–1992. Књ. 1, „Сви Срби у једној држави“* (Београд: Службени гласник, 2019); Коста Николић, *Југославија, последњи дани: 1989–1992. Књ. 2, Људи мржње, земља смрти* (Београд: Службени гласник, 2020); Коста Николић, *Југославија, последњи дани: 1989–1992. Књ. 3, Разарање државе, стварање држава* (Београд: Службени гласник, 2022); Kosta Nikolić, *Krajina 1991.–1995.* (Zaprešić: Fraktura; Zagreb: Srpsko narodno vijeće, 2023); Бојан Димитријевић, *„Војска дрза као вјештар“: Војска Републике Српске у рату 1992–1995* (Бања Лука: Архив Републике Српске и Удружење архивских радника Републике Српске; Нови Сад: Архив Војводине; Београд: Институт за савремену историју, 2023).

Овен, испред Европске уније, и бивши амерички државни секретар Сај-рус Венс, испред Уједињених нација (УН).³

Већ до краја 1992. године Венс и Овен израдили су први свеобухватан приједлог споразума за окончање рата у Босни и Херцеговини, полазећи од задатка да сачувају јединство државе.⁴ Потешкоће у преговорима доносила је чињеница да стране нису биле равноправне, будући да је Алија Изетбеговић у својству председника Предсједништва представљао међународно признату Републику Босну и Херцеговину (РБиХ), док су председник Републике Српске Радован Караџић и председник Хрватске заједнице Херцег-Босне (ХЗ ХБ) Мате Бобан представљали непризнате државне субјекте.⁵

Почетком 1993. године отпочели су мировни преговори у Женеви. На њима је разматран нацрт мировног плана предложен 2. јануара 1993. године.⁶ У преговорима су учествовали Алија Изетбеговић, Радован Караџић и Мате Бобан, као и председник Хрватске Фрањо Туђман и председник СРЈ Добрица Ћосић. Осим њих, у преговорима су учествовали и војни заповједници зараћених страна: командант Главног штаба Војске Републике Српске (ВРС) Ратко Младић, начелник Главног штаба Армије РБиХ Сефер Халиловић и начелник Главног стожера Хрватског вијећа одбране (ХВО) Миливој Петковић.⁷

Према Венс–Овеновом мировном плану БиХ је требало да постане децентрализована земља унутар граница које је прије почетка сукоба имала СР БиХ. Територија ове земље је према нацрту мировног плана тре-

³ Vladimir Petrović, „Neuspeh ženevskih pregovora o prekidu rata u Bosni i Hercegovini januara 1993”, *Istorija 20. veka* 2/2021, 435–436.

⁴ За детаљнији увид у Венс–Овенов план и тадашњу политику међународне заједнице видјети: *Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), Objedinjeni sudski spisi (OSS)*, IT-04-75: Hadzic, dokaz P02883.B, *Izveštaj generalnog sekretara UN-a o Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji*, 11. novembar 1992.

⁵ Јелена Гускова, *Својна политика Русије у годинама југословенске кризе (1985–1995)* (Бања Лука: Центар за друштвено-политичка истраживања; Пале: Институт историјских наука Универзитета у Источном Сарајеву, 2023), 166.

⁶ Видјети: „Nacrt mirovnog plana predloženog 2. januara 1993”, у: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan, tom I, Stenografske beleške sa proširenih sednica Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici*, прир. Vladimir Petrović (Београд: Institut za savremenu istoriju, 2010), 11–17.

⁷ Petrović, „Neuspeh ženevskih pregovora”, 436.

бало да буде подијељена на десет аутономних провинција или кантона. Три кантона би била већински насељена српским становништвом, три муслиманским, два хрватским, док би један био са мјешовитим хрватско-муслиманским становништвом. За Сарајево је било предвиђено да буде проглашено слободном зоном. У плану је било назначено да се значајан број функција са нивоа централне власти треба пренијети на провинције, које не смију бити међународна правна лица и не могу остваривати међународне правне везе. Посебно је интересантна чињеница да је према плану остваривање међународних правних веза ипак омогућено оним провинцијама које за то добију дозволу од централних власти.⁸

На челу државе требало је да се налази Предсједништво, које би сачињавао по један представник сваког од три конститутивна народа. Провинције у којима су Срби представљали већинско становништво нису биле међусобно повезане. Везе између њих требало је да се остварују безбједним „плавим путевима“, које би обезбјеђивале јединице УНПРОФОР-а⁹. Мапе територијалне подјеле су биле такве да би по њима Србима припао знатно мањи дио територије у БиХ у односу на простор који се налазио под контролом ВРС.¹⁰

Све наведено значило би да Република Српска, у случају прихватања овог плана, престаје да постоји. Интересантно је да је један од најистакнутијих чланова радне групе која је радила на састављању овог плана био фински политичар Марти Ахтисари, који је касније као изасланик УН за статус Косова и Метохије предложио рјешење којим би дошло до фактичке независности јужне српске покрајине.¹¹

Тежине новонастале ситуације било је свјесно и руководство СРЈ. У обраћању грађанима на Бадње вече, 6. јануара 1993. године, након

⁸ Више детаља у: Милена Михаљевић, „Међународне конференције“, у: *Република Српска у Одбрамбено-оштаквинском рату: историјски преглед*, ур. Предраг Лозо (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2018), 303; *Nacrt mirovnog plana predloženog 2. januara 1993*, 11–17; MKSJ, OSS, IT-04-75: Hadzic, dokaz P02883.B, Izvještaj generalnog sekretara UN-a o Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji, 11. novembar 1992.

⁹ Јединице УНПРОФОР-а (United Nations PROtection FORces) биле су прве међународне мировне снаге на простору Босне и Херцеговине.

¹⁰ Petrović, „Neuspeli ženevski pregovori“, 439–440.

¹¹ Чedomир Антић, Ненад Кеcмановић, *Историја Републике Српске* (Београд: Недељник, 2016), 318.

повратка из Женеви у паузи преговора, Добрица Ћосић је представио сву драматичност околности у којима се налазио српски народ: „Дипломатски чиновници Европске заједнице нацртали су етничке карте српском народу и изделили га у провинције; Дипломатски чиновници Европске заједнице, са благословом Савета безбедности и моћних арбитара, исписали су уставна начела нове Босне и Херцеговине и предали их зараћеним странама, ултимативно захтевајући њихово усвајање. Њихов пројекат тог устава, најнеповољнији је за Србе. Ако не прихвате државну творевину која поништава политичку вољу и демократска права српског народа, и не само српског, државну творевину која не само да не уважава и не уклања мотиве међунационалног, верског и грађанског рата, него их и умножава, претећи да Босну и Херцеговину претвори у перманентно и геноцидно бојиште и интернационално верско и цихадско разбојиште, ако, дакле, Срби не прихвате та ултимативна уставна начела нове државе Босне и Херцеговине, онда им, каже нам се у лице, ускоро следује ратни и ракетни напад Сједињених Америчких Држава и трупа НАТО пакта.”¹²

Код руководства СРЈ и РС дошло је до значајног разилажења у ставовима када је у питању Венс–Овенов план. То се већ могло увидјети у јануару 1993. године на сједницама Савета за усаглашавање ставова о државној политици у Београду, на којима је учествовало војно и политичко руководство Србије, Црне Горе, РС и Републике Српске Крајине (РСК). Посебно важну улогу на тим састанцима играо је Слободан Милошевић, председник Републике Србије, покушавајући да наведе руководство Републике Српске на прихватање плана, под одређеним условима до којих би се дошло путем преговора.¹³

На основу ставова које је Милошевић износио у том периоду, чини се да је основни разлог за његово подржавање овог мировног плана била изузетно тешка ситуација у којој се његова земља налазила, због санкција које су јој уведене у прољеће 1992. године. Он је очекивао да би

¹² „Politička i vojna kapitulacija ili napad najmoćnijih sila sveta”, *Borba*, 7. januar 1993, 2.

¹³ Видјети: „Stenografske beleške sa proširene sednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici održane 9. januara 1993, sa početkom u 13:50 č.”, u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan, tom I*, 32–174; „Stenografske beleške sa proširene sednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici održane 21. januara 1993, sa početkom u 17:10 č.”, u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan, tom I*, 186–247.

постизањем мира у Босни и Херцеговини санкције биле укинуте, а то би довело и до његовог учвршћивања на власти и прекида међународне изолације СРЈ.¹⁴

У својим мемоарима лорд Овен је наводио да је примјећивао разлику у односу руководства са Пала и из Београда према овом плану: „Без притиска Србије и Црне Горе, босански Срби никад не би попустили ни педља, јер они нису прагматичари, попут Милошевића, већ идеолози, српски националисти...”¹⁵

Тадашњи предсједник Предсједништва Црне Горе Момир Булатовић наводио је у својим мемоарима како је политичко руководство СРЈ имало крајње позитиван приступ према мировном плану, у свим његовим фазама дораде и прилагођавања. Посебно је истицао да су он и његове колеге као представници СРЈ жељели мир, те да су били спремни на сваки разуман компромис и уступак како би дошло до остварења тог циља. С друге стране, са жаљењем је навео да руководство РС није дијелило њихово мишљење.¹⁶

Почетком 1993. године дошло је и до важних догађаја на свјетској политичкој сцени, с обзиром на то да је у Сједињеним Америчким Државама (САД) изабран нови предсједник – Бил Клинтон. Нова предсједничка администрација је званично подржавала преговарачки процес, али је критиковала тада актуелни мировни план. Захтјевала је оштрије поступање према српској страни, као „агресору” у овом сукобу.¹⁷ У својим мемоарима Клинтон је саопштио да је већ почетком фебруара 1993. године одлучио да не подржи Венс–Овенов мировни план, те да се са тим сагласио и генерални секретар УН Бутрос Гали.¹⁸ Однос америчке администрације према Венс–Овеновом плану био је амбивалентан, што је и довело до његовог напуштања и покретања новог мировног плана.¹⁹ По мишљењу нове америчке администрације, основна

¹⁴ Коста Николић, *Једна изјубљена историја – Србија у 20. веку* (Београд: Службени гласник, 2017), 284.

¹⁵ Owen, *Balkanska odiseja*, 135.

¹⁶ Bulatović, *Pravila ćutanja*, 170.

¹⁷ Guskova, *Istorija jugoslovenske krize*, 59.

¹⁸ Bill Clinton, *Moj život* (Zagreb: Ljevak, 2004), 489–490.

¹⁹ За покретање новог мировног плана заслужан је био и нови копредсједник Међународне конференције о бившој Југославији – норвешки политичар Торвалд Стол-

мањкавост Венс–Овеновог плана огледала се у прихватању етничке подјеле земље.²⁰

За разлику од Добрице Ћосића, Слободана Милошевића и Момира Булатовића, највећи број представника РСК противио се прихватању постојећег плана за мир у БиХ.²¹ Они често нису исказивали повјерење у позитивне намјере западних сила, док су са хрватским руководством успјевали постићи бројне компромисе и остварити договоре.²²

Српско руководство је током свих ових дешавања очекивало да ће највећу подршку имати од Русије, иако је ова земља тада пролазила кроз тешку фазу на унутрашњем, али и на спољнополитичком плану. Добрица Ћосић је 20. марта 1993. године у свој дневник записао: „Русија у последња два века није била немоћнија и безначајнија у Европи и свету.” Западним силама је ова велика земља понајвише служила као средство притиска на српско руководство, како би се оно одобрало да потпише мировни план.²³

Да би утицај САД на мировни процес постао што директнији, Њујорк је умјесто Женева постао мјесто преговора. Хрватски лидери били су готово од самог почетка спремни да потпишу мировни план, док је муслиманско руководство било незадовољно подјелом БиХ и формирањем провинција по етничком принципу. Ипак, током прољећа 1993. године почињу све отворенији сукоби хрватских и муслиманских снага, што је значајно промијенило преговарачку позицију за Алију Изетбеговића.²⁴ У случају проширења овог сукоба, муслиманске формације би биле доведене у готово безизлазну ситуацију ратујући на два фронта, па је Алија Изетбеговић одлучио да ипак потпише Венс–Овенов план. То се

тенберг. Он је на ту позицију именован 15. маја 1993. одлуком генералног секретара УН Бутроса Галија. Детаљније о новом мировном плану у: Kosta Nikolić, „Unija tri republike. Mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu iz 1993. godine”, *Istorija 20. veka*, 1/2022, 149–178.

²⁰ Steven L. Burg & Paul S. Shoup, *The War in Bosnia and Herzegovina: ethnic conflict and international intervention* (New York: Amonk; London: M.E. Sharpe, 2000), 233.

²¹ Михаљевић, „Међународне конференције”, 303.

²² Nikolić, *Krajina 1991.–1995.*, 116–144.

²³ Ћосић, *Босански рај*, 65.

²⁴ За јаснију слику узрока хрватско-муслиманског сукоба видјети: Kosta Nikolić, *Bosna i Hercegovina: Rat koji su mnogi želeli 1992–1995. Knjiga prva. U ime smrti* (1992) (Novi Sad: Akademski knjiga, 2024), 544–572.

догодило 25. марта 1993. године у Њујорку, а исто је учинио и Мате Бобан са хрватске стране. Притисак на српско руководство да потпише мировни план постао је најжешћи до тада.²⁵

Једна од кључних дилема политичког и војног руководства западних земаља била је употреба силе како би се мировни план наметнуо, што се испоставило као проблематично из више разлога. Иако су ове земље препознале потребу за могућом војном интервенцијом, она није била одмах примјењива због недостатка међународног консензуса (САД су разматрале употребу ваздушних напада, док су земље Европске уније биле неодлучне и склоне дипломатском приступу, прим. аут.), мандата УНПРОФОР-а који је био ограничен на хуманитарну помоћ и посматрање, али и страха од посљедица, с обзиром на то да је војна интервенција могла додатно распламсати сукоб, нарочито ако би српска војска узвратила нападима на међународне снаге. Страховало се да би војна интервенција у овај сукоб могла увући и СРЈ. САД су биле спремне на војну акцију и разматрале су могућност бомбардовања српских положаја и снабдјевање муслиманских снага оружјем, док су европски лидери махом фаворизовали дипломатију и жељели су компромисно рјешење како би се избјегла ескалација сукоба. Овакав став САД нарочито је био раширен код нове администрације на челу са предсједником Клинтоном.²⁶

Став политичког руководства РС у овом периоду је био да сваку одлуку преговарачког тима мора потврдити НС РС. Тако се Венс–Овенов план разматрао на чак четири сједнице током априла 1993. године. Било је то 26. и 27. засједање у Билећи 2. и 3. априла, 28. засједање у Новом Граду 23/24. априла и 29. засједање у Бијељини 25/26. априла.²⁷

²⁵ Izetbegović, *Sjećanja*, 226–227.

²⁶ *Political, Social and Religious Studies of the Balkans. Volume III. The Civil War in Bosnia and Herzegovina 1992–95. Political, Military and Diplomatic History*, ed. Viktor Bezrucenko (Strategic Book Publishing and Rights Co, 2022), 401–413.

²⁷ Vladimir Petrović, „Односи унутар српске политичке елите и крах Венс-Овеновог мировног плана за БиХ”, *Istorija 20. века* 1/2012, 16; Кољевић, *Сиварање Републике Српске*, Књ. 1, 179–183, 188, 190–191. Видјети и: MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.7.1, Записник и магнетофонски снимак са 26. сједнице Народне Скупштине Републике Српске одржане 2. априла 1993. године; IT-00-39: Krajisnik, dokaz P892.55, Записник и магнетофонски снимак са 27. сједнице Народне Скупштине Републике Српске одржане 3. априла 1993. године; IT-04-81: Perisic, dokaz P00210, За-

Посебно је напето било током скупштинског засједања у Бијељини. Упркос жестоким притисцима из Београда, народни посланици нису жељели да прихвате мировни план, који је огромна већина њих сматрала изузетно неповољним за српски народ. Политичко руководство СРЈ је постајало све нервозније због оваквог става у РС.²⁸

Лидери СРЈ су упозоравали посланике НС РС да својим непромишљеним поступцима не смију излагати санкцијама и доводити у опасност десет милиона Срба. Ипак, на засједању у Бијељини посланици су одлучили да се народ на референдуму 15. и 16. маја 1993. године изјасни о Венс–Овеновом мировном плану. Овим чином је атмосфера између руководства у Београду и на Палама доведена до усијања, а западне силе су пријетиле све отвореније. На помолу је био велики унутарсрпски раздор.²⁹

Венс и Овен упркос свему нису одустајали од своје намјере да план потпишу све три зарађене стране. Покушавајући да одобровоље лидере РС, одлучујућу рунду преговора организовали су у Атини. Циљ је био да се Карацић преко грчког премијера Константина Мицотакиса, кога су у РС сматрали пријатељем, наведе на потписивање мировног плана. Западне силе су заиграле на карту православне повезаности српског и грчког народа. Руководства из Москве, Атине и Београда требало је да одиграју кључну улогу у приморавању РС на потписивање плана који је за њено вођство било раван потпуном поразу и капитулацији. Осим тога, представницима РС је у Атини директно пријећено бомбардовањем положаја ВРС. Преостале су биле само двије опције: потпис или бомбардовање. Мукотрпни преговори и никада јачи притисци на Карацића, које су нарочито вршили лидери СРЈ, довели су до неочекиваног обрта. Предсједник РС је потписао мировни споразум, али уз услов да га одобри НС РС. Скупштина је требало да се одржи на Палама, у хотелу „Рајска долина” на Јахорини. Изгледало је као да ће се управо ту рјешавати судбина цјелокупног српског народа у том тренутку.³⁰ Грчки пре-

писник са 29. ванредне сједнице Народне Скупштине, одржане 25/26. априла 1993. г. у Бијељини.

²⁸ Кољевић, *Сиварање Републике Српске*, Књ. 1, 190–191.

²⁹ Исто, 190–191.

³⁰ „Izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o aktivnostima Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, Mirovni pregovori, Atina, 1–2 maj 1993”, u: *Srpske političke*

мијер је управо због атинског потписа и дошао на скупштинско засједање на Пале, како би покушао утицати на гласање.³¹

*Најетто скупштинско засједање на Јахорини
5. и 6. маја 1993. године – српски раскол на видику*

Дан уочи скупштинског засједања на Палама, у Београду је генерал Младић имао веома важан састанак, који је представљао својеврсну увертиру у догађаје који су услједили на драматичној сједници НС РС. На овом састанку су учествовали начелник Генералштаба Војске Југославије (ВЈ) генерал Живота Панић, као и Момир Булатовић и неки од генерала на најзначајнијим позицијама у ВЈ. Младићу је генерал Панић нарочито истакао чињеницу да су сви у руководству СРЈ за то да НС РС прихвати мировни план. Осим тога, Младић је упозоравао да неусвајањем плана нападају и РС и СРЈ.³²

Момир Булатовић је на овом састанку износио више различитих констатација које су за циљ имале да увјере генерала Младића у неопходност прихватања Венс-Овеновог плана. Између осталог, он је наводио да ће Војислав Шешељ, лидер Српске радикалне странке (СРС), прогласити руководство СРЈ издајничким уколико добије подршку из РС. Булатовић се прибојавао таквог расплета ситуације, посебно јер је сматрао да би то могло проузроковати оружане обрачуне међу српским народом. Ласкаво је истицао и да генерал Младић има највећи утицај на српски народ у РС, већи чак и од председника Карацића. Наговарајући Младића да пред посланицима НС РС изнесе позитиван став о прихватању мировног плана, Булатовић је упозоравао да Клинтон само чека расплет ситуације, те да војна интервенција НАТО-а почиње уколико Скупштина не потврди оно што је Карацић потписао у Атини.³³

elite i Vens-Ovenov plan, tom II, Stenografske beleške sa zasedanja Narodne skupštine Republike Srpske, prir. Vladimir Petrović (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010), 67–71; Petrović, „Односи унутар српске политичке elite”, 19–20; Кољевић, *Сиварање Републике Српске*, Књ. 1, 196–197.

³¹ Laura Silber, Allan Little, *Smrt Jugoslavije*, 280.

³² MKSJ, OSS, MICT-15-96: Stanisic and Simatovic, dokaz P02890.B, Radna bilježnica generala Ratka Mladića 36, 82–83.

³³ Исто, 84–85.

Интересантно је да је пар дана прије скупштинског засједања на Палама чувени југословенски дисидент Милован Ђилас у свом дневнику забиљежио следеће ријечи: „Расцеп између Србије и босанских српских вођа се продубљује и то је једино позитивно што се догодило и догађа у Србији у току посљедње две године.”³⁴

На Јахорини је у сриједу, 5. маја 1993. године, почела 30. сједница НС РС. Ова сједница је по мишљењу Биљане Плавшић, тадашње потпредсједнице РС, остала за памћење. У својим мемоарима ово засједање она назива још и „Ђурђевданском скупштином”.³⁵ Сједници је присуствовало 75 посланика од 83, колико их је иначе било. На њој су присуствовали и предсједник и потпредсједници РС, предсједник Владе РС и министри. Ту су били и представници ВРС, Српске православне цркве (СПЦ), те представници Синдиката и Привредне коморе РС. Осим њих, присутни су били и бројни гости: грчки премијер Константин Мицотакис, предсједник СРЈ Добрица Ђосић, предсједник Републике Србије Слободан Милошевић, предсједник Предсједништва Републике Црне Горе Момир Булатовић, предсједник Вијећа грађана СРЈ Радоман Божовић, предсједник Вијећа Република СРЈ Милош Радуловић, предсједник Народне скупштине Републике Србије Зоран Лилић, предсједник Скупштине РСК Миле Паспаљ, потпредсједник Народне скупштине Црне Горе Срђа Божовић, предсједник Владе Србије Никола Шаиновић, грчки амбасадори, представници Удружења Срба из бивше БиХ у Београду Гојко Ђого и Богдан Јамација, те бројни други.³⁶

Предсједник НС РС Момчило Крајишник напоменуо је у уводном обраћању посланицима и осталим присутнима да ће новинари и средства информисања бити у сали све до момента док уводничар заврши излагање и док гости поздраве скуп и дају своје мишљење. Након тога предвиђено је било да се представници средстава информисања удаље, како би сједница била затвореног типа. Иако је на дневном реду било седам тачака, јасно је било да ће у центру пажње бити верификација Венс–Овеновог мировног плана.³⁷

³⁴ Milovan Đilas, *Raspad i rat. Dnevnik, 1989–1995*, priredio Aleksa Đilas (Beograd: Vukotić media, 2022), 435.

³⁵ Биљана Плавшић, *Сведочим. Друја књија* (Бања Лука: Триопринт, 2005), 23.

³⁶ MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9.1, Записник и магнетофонски снимак са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 05. и 06. маја 1993. године, 1.

³⁷ Исто, 2–3.

Београдски лист *Борба* писао је да Мицотакис, Ћосић и Милошевић долазе на Пале да објасне посланицима НС РС да је пристанак на Венс–Овенов план једино могуће рјешење за излазак из рата. У овом листу је пренесена и порука Владе СРЈ да је Караџићев потпис из Атине побједа реализма и разума. За разлику од неких других лидера РСК, њен предсједник Горан Хаџић изражавао је задовољство овим Караџићевим чином и прижељкивао је да и НС РС прихвати мировни план. Усљед притисака руководства из Београда на лидере РС да потпишу план, дошло је до захлађења односа између Шешеља и Милошевића, будући да је лидер радикала био један од ријетких политичара у Србији који су били оштро против потписивања таквог мировног рјешења.³⁸

Након Крајишниковог уводног излагања на скупштинском засједању, присутнима се обратио предсједник Караџић. Он је истакао да је план у основи катастрофалан: „Тај план нама негира право на самоопредјељење, негира нам право на државу коју смо створили сопственим снагама и одбранили, и захтјева од нас да се вратимо у БиХ, при томе нам дајући на располагање, као већинском народу, три провинције које износе 43% територије, иако ми као већински народ живимо на 64% територије БиХ.” Караџић је рекао и да је параф у Атини ставио дјелујући под великим притиском и имајући у виду огромне пријетње упућене српском народу. Посебно је нагласио и могућу опасност од удара снага НАТО-а по српским положајима уколико се план не прихвати. С друге стране, изразио је забринутост за Србе који би остали у муслиманским и хрватским провинцијама. Након саопштавања предности и мана потписивања овог плана, Караџић је одлуку препустио посланицима.³⁹

Прије почетка саме сједнице догодио се један дипломатски скандал. Приликом церемоније дочека гостију из СРЈ и Грчке, Биљана Плавшић није жељела да се рукује са Слободаном Милошевићем. По њеном каснијем свједочењу, тај гест био је тема бројних разговора уочи сједни-

³⁸ „Micotakis, Ćosić, Milošević i Bulatović dolaze na Pale”, *Borba*, 5. мај 1993, 1; „Pobjeda realizma i razuma”, *Borba*, 5. мај 1993, 5; „Горан Хаџић: Очекујем прихватање споразума”, *Борба*, 5. мај 1993, 6; „Шешељ: Милошевић губи поверење међу правим патриотама”, *Борба*, 5. мај 1993, 7.

³⁹ MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9.1, Записник и магнетофонски снимак са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 05. и 06. маја 1993. године, 3–7.

це и током пауза у засједању.⁴⁰ Овакав поступак имао је велики симболички значај, а представљао је и важну политичку поруку прије почетка засједања.

Након Караџића, Скупштини се обратио грчки премијер Мицотакис. Он је у свом излагању изнио снажне поруке, а истакао је чак и да се у рукама посланика налази судбина цијеле српске нације, као и будућност цијелог Балканског полуострва. Позвао се и на то да су Грци били увијек уз Србе, у свим тешким историјским моментима. Чврсто се заложиио за прихватање мировног плана: „Немојте данас извршити самоубиство... узмите овај споразум који, наравно, није најсавршенији, али није ни лош по вас. А нарочито гласајте за мир.”⁴¹

Биљана Плавшић је изнијела симболички јаку поруку у свом кратком излагању: „Данас ови високи гости су се поклонили нашој застави. Ту заставу не смијемо да бацимо под ноге. Нека Бог помогне да нађемо одлуку која ће бити најкориснија за наш народ.” Након ње посланицима се обратио митрополит дабробосански Николај, који је пренио поздрав, поруке и благослове патријарха српског Павла. Он је поновио став о великој одговорности свих присутних на скупштинском засједању за будућност српског народа. Представник Удружења Срба из бивше БиХ Гојко Ђого поручио је посланицима да не донесу одлуку која ће унијети смутњу међу Србе.⁴²

Ђосић, Милошевић и Булатовић говорили су о потреби за потписивањем мира. Сви они су истакли да посланици на Палама одлучују о судбини српског народа, а не само о судбини РС. Посебно су наглашавали тешку ситуацију са којом се суочава српски народ у СРЈ усљед санкција и међународне изолације. Основни став лидера СРЈ био је да ће кривицу за општу српску несрећу у случају неприхватања плана сносити посланици НС РС. Била је то изузетно опасна теза која је потенцијално водила потпуном расколу међу Србима са двије стране ријеке Дрине. Након излагања претходно поменутих лидера СРЈ, предсједник НС РС замолио је новинаре да заврше свој дио посла и сачекају саопштење након

⁴⁰ Плавшић, *Сведочим. Друја књија*, 23–24.

⁴¹ MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9.1, Записник и магнетофонски снимак са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 05. и 06. маја 1993. године, 8–9.

⁴² Исто, 9–11.

завршетка Скупштине, а заказана је била и пауза. Слиједио је затворени дио сједнице.⁴³

У својим мемоарима, лорд Овен је изнио свој став о суштини Милошевићеве политике према руководству на Палама у данима пред скупштинско засједање: „Све нас је помало омамило олакшање због коначно постигнута напретка, али то нам је, како се касније показало, улило и превише поуздања. Тада нисам сумњао, нити сам икада касније посумњао, да се Милошевић највише од свега бојао изгледа за увођење финансијских санкција; прилика да се избјегне даље господарско сиромашење била је превише привлачна на домаћем плану, а да би наставио угађати Карацићу који је пријечио дословно сваки договор. Што се тиче Милошевића, босански су Срби заштитили све своје виталне интересе, и у том су смислу победијели. Чињеница да то није била Велика Србија у смислу једне државе, која се простире од Београда преко Бање Луке до Книна, није му била од животне важности од нашег састанка у сијечњу у Женеви. Не вјерујем да су га превише забрињавале приче о америчкој војној акцији, које су и даље биле прилично неодређене, иако је била корисна чињеница да је НАТО-ово стрпљење било при крају; но, на срећу, једнако такво било је и Милошевићево стрпљење према босанским Србима. Од овог тренутка, 25. травња 1993. године, па надаље, Милошевић се службено одрекао Велике Србије, те се залагао за рјешење под увјетима које је могла прихватити већина у Вијећу сигурности, а тијеком следеће двије године није скренуо с пута у потрази за таквим рјешењем.”⁴⁴

У свом дневнику Добрица Ћосић је забиљежио да се на Палама тих дана догађала историја, односно „наставила је да се догађа”. По његовом мишљењу, дешавало се оно што је било против свих људи на „босанској земљи”, али и против њега самог. Истицао је да је током скупштинског засједања у погледима руководства РС видио убијеђеност у оно што говоре, а та убијеђеност изазивала је у њему велику дозу стрепње пред будућим догађајима.⁴⁵

⁴³ MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9.1, Записник и магнетофонски снимак са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 05. и 06. маја 1993. године, 11–15.

⁴⁴ Owen, *Balkanska odiseja*, 185–186.

⁴⁵ Ћосић, *Босански рат*, 132–133.

Након скупштинске паузе, улиједила је дискусија о прихватању Венс–Овеновог плана. Поједини народни посланици захтијевали су сазивање свесрпске скупштине, а провејавао је и став да ће једини резултат Венс–Овеновог плана бити сукоб међу Србима. Могао се чути и вапај посланика упућен руководству СРЈ: „Господо, и из Србије и из Црне Горе – немојте нас тјерати да издамо свој народ.” Народни посланик Милан Трбојевић изнио је мишљење да треба прихватити план, ако би негативан одговор Скупштине значио бомбардовање српских положаја. Бранко Симић из Мостара је наводио да потписивање Венс–Овеновог плана значи српску капитулацију, те је у име Срба из долине Неретве поручио да је оштро против његовог потписивања. Народни посланик из Милића Рајко Дукић изнио је економске аспекте овог мировног плана. Сматрао је да су провинције формиране по принципу да се што више напакости Србима и да се они међусобно одвоје, те да им се онемогуће везе са матицом. Сем тога, наводио је и да би прихватањем овог плана Срби били остављени готово у потпуности без природних и других богатстава, као и важних индустријских постројења. Посебну тешкоћу је видио у чињеници да би простори Подгрмеча, Поткозарја, Сарајева, Озрена, Посавине, Бирча, горњег Подриња и Купреса за зеленим столом били предати ратним противницима, иако су у борбеним дејствима сачувани.⁴⁶

Посланици су износили низ проблема у вези са мировним планом који је разматран, нарочито у вези са питањем општина из којих су долазили. Шеф Клуба посланика Српске демократске странке (СДС) Војислав Максимовић изнио је у свом излагању став који је дијелила већина посланика ове странке, имајући у виду њихове изјаве на овом засједању. Тај став он је изразио следећим ријечима: „Боље нам је да нас пјесме и потомци памте као одважне људе који су остали усправни и нису поклекнули пред европским и америчким силницима него да наставимо живот као туђи плаћеници, скутоноше и поданици у некаквим босанским провинцијама... Препустимо народу да свој став покаже на већ заказаном референдуму.”⁴⁷

⁴⁶ MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9.1, Записник и магнетофонски снимак са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 05. и 06. маја 1993. године, 16–34.

⁴⁷ Исто, 35–45.

Предсједник Владе РС Владимир Лукић изразио је мишљење да план треба прихватити, али уз одређене услове. Један од њих био је да српске провинције имају међусобно територијалну повезаност, али не у виду коридора. Други услов је био да се скину санкције са српског народа и СРЈ. Да би план био потписан, по његовом мишљењу, требало је да остане на снази одредба да у српске општине не могу улазити војници било које супротстављене стране. Сву тежину ситуације у којој су се нашли српски посланици најбоље описују следеће ријечи којима се Крајишник обратио посланицима: „Ми одбити план не смијемо, прихватити не можемо, спасити народ морамо.”⁴⁸

У својим мемоарима Момир Булатовић наводи да га је веома изненадила чињеница да знатан број посланика уопште није био упућен у велики дио одредби мировног плана. Истицао је и чињеницу да би у тренуцима када је велики број посланика након одређених скупштинских говора био спреман да прихвати мировни план, Крајишник као по правилу давао паузу. Из Булатовићевих навода може се закључити да је руководство СРЈ било незадовољно чињеницом да оно не одлучује о кључним стварима за комплетан српски народ, па је придјегавало притисцима и уцјенама.⁴⁹

Момчило Крајишник је одлучио да се направи пауза у скупштинском засједању како би дошло до састанка Клуба посланика, гдје би се покушало пронаћи неко рјешење. На засједању Клуба договорено је да посланици Милан Трбојевић и Војислав Максимовић, заједно са министром спољних послова РС Алексом Бухом и генералом Здравком Толимиром, сачине текст на основу дотадашњих дискусија, те да се тај текст и приједлог рјешења дају на краћу расправу и усвајање. Прије него што је прочитан приједлог који је саставила комисија у претходно наведеном саставу, посланицима се обратио генерал Младић.⁵⁰ У свом дјелу о генералу Младићу историчар Бојан Димитријевић наводи да је генералово излагање представљало преломни моменат 30. сједнице НС РС на Палама.⁵¹

⁴⁸ Исто, 47–49.

⁴⁹ Bulatović, *Pravila ćutanja*, 174.

⁵⁰ MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9.1, Записник и магнетофонски снимак са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 05. и 06. маја 1993. године, 54–61.

⁵¹ Бојан Б. Димитријевић, *Војска Републике Српске* (Београд: Catena mundi, Институт за савремену историју, 2019), 184.

Младић је на самом почетку свог излагања показао карту фактичког стања на ратишту у БиХ и након тога указао на карту подјеле БиХ по провинцијама, предвиђену Венс–Оеновим планом. Велике разлике у територијама које су припадале српској страни између ове двије карте засигурно су изазвале снажан утисак на посланике. Генерал је истакао да ће у свом даљем излагању говорити језиком чињеница, војнички, али не да би утицао на посланике, већ да би представио опасности и посљедице које доноси Венс–Оенов мировни план. Поменуо је и примјер села Тегар, на самој граници са Дрином, гдје су по његовим ријечима Муслимани искоријенили српско становништво. Зарад снажног утиска који је желио да остави на госте из СРЈ, навео је да су дјеца из села са друге стране Дрине (у Србији, прим. аут.) играла фудбал док је село Тегар горело. Чини се да је овим ријечима желио симболички да представи ратну ситуацију и однос руководства СРЈ према РС.⁵²

Младић је нагласио да циљ ВРС није да порази Хрвате и Муслимане у БиХ, већ да заштити и сачува српски народ. Основним задатком војске којом је командовао сматрао је заштиту од поновног бацања Срба у јаме. Аплауз посланика изазвале су следеће генералове ријечи: „Господо посланици, Америка је велика сила, не можемо ми њој ићи прстом у око, а НАТО пакт је још већа сила, њему још мање, али ја вас могу увјерити да ни они не могу нама ићи прстом у око.” Желећи да руководству СРЈ представи ситуацију на терену, Младић је поручио да се Срби не плаше никакве интервенције, будући да народ у РС већ води тотални рат. На крају излагања констатовао је да ВРС и српски народ знају да ће посланици учинити све како би заштитили свој народ.⁵³

Претходно именована комисија донијела је Резолуцију о закључењу мира на основу Венс–Оеновог плана. Првом тачком ове резолуције одређено је да се прихвата прекид свих ратних дејстава, распоређивање посматрача у све јединице дуж линија фронта и закључивање трајног мира на једнаким основама. У другој тачки је наведено да ће Караџићев потпис из Атине бити пуноважан ако се испуни девет услова које

⁵² MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9.1, Записник и магнетофонски снимак са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 05. и 06. маја 1993. године, 61–64.

⁵³ Исто, 66–67.

је одредила ова комисија. Неки од основних захтјева били су континуитет српских територија, право српског народа на самоопредјељење, укидање санкција усмјерених против Срба и др. У случају да међународна заједница не прихвати ове услове, наведено је да посланици НС РС остају при својој одлуци да коначну ријеч о Венс–Овеновом плану треба да донесе народ на већ заказаном референдуму.⁵⁴

Дописник *Борбе* извјештавао је из Вашингтона о реакцији америчке администрације на услове за прихватање мировног плана које је саопштила НС РС. Иако овакав потез Срба за њих није био изненађење, дочекан је веома негативно и очекивало се да поново дође до америчке иницијативе код савезника из НАТО-а о „селективној војној интервенцији у БиХ” уколико са Пала дођу званичне информације о прихватању плана са серијом услова.⁵⁵

Након читања Резолуције о закључењу мира поново је услиједила дискусија посланика. Ријеч су поново узели и лидери из СРЈ. Још једном су покушали да увјере представнике српског народа западно од Дрине у неопходност потписивања мировног плана. Наступи Ћосића, Булатовића и Милошевића били су оштрији него у првом наврату. Ћосић је посланицима и руководству РС поручио: „Ми драга браћо више немамо средстава да вас помажемо, ја вам кажем с пуном одговорношћу и тешка срца.” Булатовић је истакао изузетно тежак економски положај у коме се налазила Црна Гора. Прилично директно је поручено да судбина народа у СРЈ зависи од политичких одлука у РС, па је очајнички покушавано да посланици прихвате оно што је у том тренутку одговарало Србији и Црној Гори. У дилеми кога имати за свог ратног противника, Алију Изетбеговића или Била Клинтона, Булатовић је поручивао да је за њега одговор више него јасан, те да је сукоб са САД обавезно потребно избјећи.⁵⁶

Питање о коме је одлучивала НС РС Слободан Милошевић је сагледавао на сљедећи начин: „Да ли консолидовати постигнуто и у мирном процесу и условима сигурности постићи преостало, оно што назива-

⁵⁴ Исто, 68.

⁵⁵ Слободан Павловић, „Америчка реаговања на заседање Скупштине РС на Палама. Већина услова – неприхватљива”, *Борба*, 6. мај 1993, 6.

⁵⁶ MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9.1, Записник и магнетофонски снимак са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 05. и 06. маја 1993. године, 69–73.

вамо тзв. отвореним питањима која су преостала, или упропастити постигнуто уз огромне жртве? То је права алтернатива и то је право питање о коме треба да одлучује ова Скупштина!” Поручивао је и да треба сачувати народ и оно што је изборено, а не да се све то ставља на коцку попут „пијаног покераша”. Посебно је истакао помоћ коју је Србија пружала РС, а изразио је и незадовољство тиме што су поједини посланици наводили како се осјећају напуштеним. На крају свог говора Милошевић је свој коначан став изразио ријечима које су оставиле јак ефекат: „За народ се све мора жртвовати, осим народа. Не можете жртвовати народ и немате на то право ни као Скупштина ни било ко.”⁵⁷ Као свједок на каснијем хашком суђењу Милошевићу, лорд Овен је између осталог изјавио: „Мислим да је предсједник Милошевић направио крупну грешку што није употребио своју неоспорну моћ да својим сународницима Србима у Босни наметне та иста рјешења (прихватање мировног плана, прим. аут.), јер да је то урадио, то би било у најбољем интересу српског народа уопште.”⁵⁸ Иако постоје различита тумачења, чини се да је мир ипак одговарао политичком руководству у СРЈ, првенствено Милошевићу, јер је постојала могућност да би успостављањем мира биле укинуте и санкције за ову државу, а то би допринијело и учвршћивању власти на унутрашњем плану.

Грчки премијер Мицотакис поново је истакао огромну важност одлуке коју донесе Скупштина, а тиме и одговорност коју имају посланици. Навео је и да је стварање једне муслиманске државе на челу са Алијом Изетбеговићем у срцу Балкана и Европе била велика грешка, која је донијела рат на овом подручју. Он је сматрао да потписом Венс–Овеновог плана БиХ престаје да постоји као цјеловита држава. Осим тога, напоменуо је и да ће чин прихватања плана уз претходно поменуте услове ићи само у корист српских непријатеља.⁵⁹ Гости Скупштине на Палама учинили су све што је било у њиховој моћи да се план прихвати.

Народни посланик Милорад Додик изразио је значајно другачије мишљење о теми која је била предмет расправе у односу на остале чла-

⁵⁷ Исто, 75–78.

⁵⁸ MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, Izjava Lorda Owena Međunarodnom sudu za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991, Septembar 2003.

⁵⁹ Исто, 78–79.

нове Скупштине. Свој став саопштио је следећим ријечима: „Ако смо изабрани за посланике и прихватили да будемо на листама за избор, онда морамо уважити неке чињенице које нама емотивно не иду у прилог. Морамо да водимо рачуна о народу.” Недуго након овог излагања услиједила је скупштинска пауза на којој је поново требало да буде одржан састанак Клуба посланика СДС-а.⁶⁰

Булатовић у својим мемоарима наводи да су Милошевић и он узалуд упорно тражили да присуствују састанцима Клуба посланика. Он је сматрао да је ово сазивање састанка био вјешт политички маневар Момчила Крајишника како се план не би прихватио, с обзиром на то да је атмосфера на сједници постепено ишла у правцу прихватања плана. Умјесто очекиваног наставка сједнице, услиједио је убрзо њен крај.⁶¹

Шеф Клуба посланика СДС-а Војислав Максимовић изнио је став Клуба након паузе. Приједлог за гласање је био да се оснажи одлука НС РС из Бијељине и да се одржи референдум заказан за 15. и 16. мај. Максимовић је позвао посланике да покажу јединство које је било присутно на Клубу и да гласају за приједлог ове одлуке. Мицотакис је након тога кратко поручио да ће уколико се ова одлука усвоји посљедице бити трагичне по комплетан српски народ. Био је то његов крајњи апел. Крајишник је прије почетка гласања поручио да ће, уколико се донесе одлука коју је предложио Клуб посланика, РС бити највјероватније бомбардована. Предсједник Владе Републике Србије Никола Шаиновић замолио је посланике да не реагују инатом на овако тешку ситуацију.⁶²

Сам Алија Изетбеговић је у својим мемоарима навео да су Милошевић и Мицотакис били искрени у настојању да Скупштину на Палама увјере у неопходност потписивања мировног плана. Слично као Булатовић, сматрао је да је Крајишник својим „лукавством” одиграо кључну улогу у расплету драме на овој сједници НС РС.⁶³

Након изузетно исцрпљујућег засједања, у рано јутро 6. маја, на велики православни празник Светог Георгија, услиједило је јавно гласање

⁶⁰ Исто, 81–83.

⁶¹ Bulatović, *Pravila ćutanja*, 174.

⁶² MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9.1, Записник и магнетофонски снимак са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 05. и 06. маја 1993. године, 83–84.

⁶³ Izetbegović, *Sjećanja*, 227.

посланика. Они су одлучивали да ли остају при одлуци са сједнице у Бијељини, на којој је одлучено да се Венс–Оенов план не прихвата и да коначну одлуку о том питању треба донијети народ на референдуму 15. и 16. маја 1993. године. Укупно је гласало 65 посланика, од којих је за био 51, суздржано 12 и два су била против. Незадовољни оваквом одлуком, одмах по окончању сједнице Пале су напустили Ћосић, Милошевић и Булатовић.⁶⁴ Ситуација се овим додатно закомпликовала и постала још драматичнија.

На овој сједници митрополит Николај је предложио да се српско-хрватско и српско-муслиманско питање сагледа на научној основи, употребљавајући научне аргументе у разрјешавању међусобних проблема.⁶⁵ Био је то веома користан приједлог, који је у будућности могао знатно допринијети разрјешавању политичке кризе на простору бивше Југославије.

Будући да је друга тачка дневног реда 30. сједнице НС РС на Палама о прихватању Венс–Оеновог плана трајала исувише дуго, одлучено је да се трећа тачка сједнице, разматрање унутрашње политике, остави за наредно засједање. На 30. сједници НС РС усвојени су једногласно и без дискусије Закон о редовним судовима, Закон о јавном тужилаштву, Закон о посебном порезу на промет за финансирање ВРС, као и Закон о промјени назива општине и насељеног мјеста Титов Дрвар у Дрвар.⁶⁶

Расцјепи драме

Лорд Овен је у својим мемоарима посебно истакао чињеницу да је Милошевић напустио сједницу на споредна врата, без било какве изјаве за новинаре. Тог јутра њих двојица су водили телефонски разговор, на основу кога је Овен закључио да је предсједник Србије изузетно љут. Посебно је критиковао Крајишника. Овен је сматрао да је

⁶⁴ Petrović, „Odnosi unutar srpske političke elite”, 22; Owen, *Balkanska odiseja*, 197; MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9.1, Записник и магнетофонски снимак са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 05. и 06. маја 1993. године, 84–85.

⁶⁵ MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9, Записник са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске, одржане 5/6. маја 1993. године, 6; MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9.1, Записник и магнетофонски снимак са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 05. и 06. маја 1993. године, 78.

⁶⁶ MKSJ, OSS, IT-02-54: Milosevic, dokaz P538.9, Записник са 30. сједнице Народне скупштине Републике Српске, одржане 5/6. маја 1993. године, 6–7.

и Младићево излагање одиграло важну улогу у скупштинском одбијању плана. Он је следећим ријечима покушао да објасни поступак српских посланика: „Бојим се да је моје објашњење једноставно: мислим да су на Палама босански Срби израчунали да могу ‘опалити пљуску’ Београду и свијету и проћи некажњено, а били су, нажалост, у праву.”⁶⁷

Добрица Ћосић је ситуацију сматрао изузетно опасном. Њему је прилично тешко пало то што није успио да убиједи посланике НС РС у неопходност прихватања мировног плана. Након скупштинског засједања новинарима је изјавио: „Поражен је политички разум. Нико не зна шта доноси идућа ноћ.”⁶⁸

Београдска *Борба* писала је тих дана готово искључиво о сједници НС РС на Палама. Дан након окончања овог засједања, 7. маја *Борба* је преносила ставове бројних свјетских званичника о српском одбијању Венс–Овеновог плана. Уз одређене разлике, мишљења свјетских лидера о овом потезу била су изузетно негативна. Амерички предсједник Бил Клинтон позивао је Европу да дјелује јединствено са САД, како би у дјело спровели војну интервенцију против РС. С друге стране, Влада СРЈ донијела је већ 6. маја одлуку по којој ће своју помоћ упућену РС свести само на слање лијекова и хране. Тај чин је здушно подржао лорд Овен.⁶⁹

Овакви потези руководства из Београда били су директно резултат револта због одлуке НС РС, а требало је и да увјере међународну заједницу о искрености Милошевића и осталих лидера СРЈ у погледу прихватања Венс–Овеновог плана. Почела је била нова фаза у односима српских политичких руководства. Недуго након Скупштине на Палама лидерима РС био је забрањен улазак у СРЈ. Потпредсједник РС Никола Кољевић забиљежио је тих дана у свом дневнику да се ушло у

⁶⁷ Owen, *Balkanska odiseja*, 197–200.

⁶⁸ Ћосић, *Босански раџ*, 137.

⁶⁹ „Klinton: Referendum taktika odlaganja”, *Borba*, 7. maj 1993, 1; „Posle ‘NE’ Skupštine RS Vens-Ovenovom planu: Srbi u Bosni ne odustaju – svet preti intervencijom”, *Borba*, 7. maj 1993, 1; „Nov Jeljcinov apel bosanskim Srbima”, *Borba*, 7. maj 1993, 1; „Влада Савезне Републике Југославије: Само најнужнија помоћ РС”, *Борба*, 7. мај 1993, 3; „Лорд Овен о обустави помоћи из СРЈ: Врло корисна лекција босанским Србима”, *Борба*, 7. мај 1993, 3.

опасну фазу раскола са Србијом, до чега по његовом мишљењу никако није смјело да дође.⁷⁰

У међувремену, Савјет безбједности УН донио је 6. маја 1993. године резолуцију број 824, у којој се захтјева да се у БиХ хитно прекине са заузимањем територија силом. Сем тога, одређено је и да све зарађене стране заштићеним зонама морају третирати Сарајево, Тузлу, Жењу, Гораче, Бихаћ и Сребреницу са њиховом околином. Према слову Резолуције, на овим подручјима се нису смјели изводити оружани напади и друга непријатељска дејства.⁷¹ Уколико би нека зарађена страна прекршила одредбе ове Резолуције, изражена је спремност да се одмах размотри усвајање свих додатних мјера за њено спровођење, укључујући ту и осигуравање безбједности особља УН, што је потенцијално могло да значи и бомбардовање положаја те војске.⁷²

Да би се ситуација што је више могуће смирила, Радован Караџић је већ 7. маја 1993. године издао наређење о моменталном престанку офанзивних дејстава, упућено Главном штабу ВРС. У случају напада ратних противника наређено је да се врше одбрамбена дејства, уз претходно обавјештење посматрачима УН. Осим тога, у наређењу је напоменуто да се омогући дотур хуманитарне помоћи противничкој страни, као и спровођење Резолуције 824 Савјета безбједности УН, при чему би се конкретни поступци утврдили преговорима.⁷³ Био је то дипломатски потез након веома тешке скупштинске одлуке.

Слободан Милошевић је веома брзо узвратио Биљани Плавшић за непријатан потез који је од ње доживио на Палама, када није

⁷⁰ Petrović, „Odnosi unutar srpske političke elite”, 22; Кољевић, *Сиварање Републике Српске*, Књ. 1, 201, 203.

⁷¹ У споразуму од 17. априла 1993. године, у тачки 4, за Сребреницу је било предвиђено да ће демилитаризација бити извршена у року од 72 часа по доласку чете УНПРОФОР-а. Видјети: Кољевић, *Сиварање Републике Српске*, Књ. 1, 185; Thorvald Stoltenberg, *О људима* (Београд: Klub plus, 2009), 331. Ниједна зона до 1995. године није била демилитаризована и муслиманске формације су из њих изводиле своја дејства, па и злочине, што је изазивало контра мјере српске стране.

⁷² MKSJ, OSS, IT-09-92: Ratko Mladic, dokaz P00022.B, Ujedinjene nacije, Savet bezbjednosti, Rezolucija br. 824 (1993) koju je Savjet bezbjednosti usvojio na svojoj 3208. sjednici 6. maja 1993, 1–2.

⁷³ MKSJ, OSS, IT-09-92: Ratko Mladic, dokaz D00460, Кабинет председника РС, Одлука, стр. пов. бр. 01-87/93, 7.05.1993.

хтјела да се рукује са њим. Она је била прва на коју је примијењена одлука Министарства унутрашњих послова (МУП) Србије о забрани преласка лидера РС у СРЈ.⁷⁴ Било је то и симболично озваничење великог сукоба два српска руководства.⁷⁵ Тако је београдска *Полиџика* већ 7. маја преносила Милошевићев став о скупштинском гласању на Палама: „Убеђен сам да сви људи у Босни желе мир и да је ово била неодговорна одлука која неће ни зауставити ни прекинути мировни процес.”⁷⁶ Истог дана *Полиџика* је пренијела и претходно поменуто саопштење Владе Србије у коме је наведено да ће се због одлуке Скупштине на Палама помоћ Републици Српској свести само на слање хране и лијекова.⁷⁷

Република Српска се тих дана припремала и за најгори могући сценарио – укључење НАТО-а у рат против ВРС. Већ 6. маја одржан је састанак председника РС Радована Караџића, председника НС РС Момчила Крајишника и председника Владе РС Владимира Лукића. На овом састанку је донесена одлука о увођењу ратног режима производње и заштите цивилног становништва у РС, а договорен је и начин припреме за предстојећи референдум. Одлучено је и да треба предуприједити избијање панике код грађана и припремити се за све могуће варијанте отпора и заштите становништва и имовине РС.⁷⁸ У изјави за лист *Српска војска*, званично гласило ВРС, председник Владе РС изнио је изузетно чврст став по питању опасности са којом се његова земља суочавала: „Запад може извршити агресију и спреман је за

⁷⁴ Petrović, „Odnosi unutar srpske političke elite”, 22; Димитријевић, „Војска брза као вјештар”, 190.

⁷⁵ Милован Ђилас је у свом дневнику након одлуке Скупштине на Палама записао да је примјетна чврстина у настојању Милошевића и остатка београдског руководства да се одвоје од „дволичне политике Радована Караџића и да не буду заробљеници босанских манитова”. Ђилас, *Raspad i rat*, 440.

⁷⁶ З. Шуваковић, „Милошевић: Сигуран сам у успех мировног процеса”, *Полиџика*, 7. мај 1993, 1.

⁷⁷ „Саопштење Владе Србије: Помоћ Републици Српској свести само на храну и лекове”, *Полиџика*, 7. мај 1993, 6.

⁷⁸ MKSJ, OSS, IT-95-5/18: Karadzic and Mladic, dokaz D03611, Влада Републике Српске, Забиљешка са заједничког састанка председника Републике Српске, председника Народне скупштине и Владе Републике Српске одржаног 6. маја 1993. године, Број, 05-573, 6. мај 1993, 1–2.

њу, али наш народ је спремнији да јој се супротстави него да потпише капитулацију.”⁷⁹

Управа за обавјештајно-безбједносне послове Главног штаба ВРС имала је сазнања о разликама у ставовима европских земаља и САД у погледу војне интервенције против РС. У овој Управи су наводили и да се у СРЈ води жестока кампања против српског народа у БиХ због неприхватања плана, услед чега представници западних земаља ликују, будући да су успјели окренути Србе против Срба. Процијењено је да се међународна заједница ипак неће одлучити за примјену силе према српском народу у БиХ, те да је очито да ће овај дио српског народа умјесто НАТО-а порази-ти СРЈ.⁸⁰ Из ових навода може се видјети колико је већ тада била дубока подјела међу српским руководством. Додатни проблем у тим односима донијела је и одлука Слободана Милошевића да се обустави финансирање старјешина у ВРС. Тај потез правдао је тиме што се та лица ни на који начин не налазе под одговорношћу ВЈ. Иза оваквих потеза ипак је понајвише стајала његова љутња због одлуке Скупштине на Палама.⁸¹

Гласачки листић на референдуму у РС садржао је два питања:

1. Да ли сте за Венс–Овенов план?
2. Да ли сте за самосталну Републику Српску са правом Републике да ступа у равноправне односе са другим народима и државама?⁸²

Одговарало се заокруживањем „ЗА” или „ПРОТИВ”. Резултати овог референдума проглашени су на сједници НС РС 19. маја 1993. године, одржаној на Јахорини. Грађани РС већином од 1.060.348 гласова или 88,26% од укупно уписаних гласача, односно 96% од изашлих гласача нису прихватили Венс–Овенов план, док су се већином од 1.061.140 гласова или 88,37% од укупно уписаних гласача, односно 96% изашлих гласача изјаснили за самосталну Републику Српску са правом Републике да ступа у равноправне односе са другим народима и државама. У Одлуци о проглашењу резултата референдума посебно је наглашено да су прего-

⁷⁹ Младен Марјановић, „Вријеме полагања рачуна”, *Српска војска*, 20. мај 1993, 6.

⁸⁰ MKSJ, OSS, IT-09-92: Ratko Mladic, dokaz D01657, Glavni štab Vojske Republike Srpske, Uprava za obavještajno-bezbjednosne poslove, Obavještajna informacija, str. pov. br. 31/15-587/93, 7. 5. 1993.

⁸¹ Димитријевић, „Војска брза као вјетар”, 190.

⁸² *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan, tom II*, 243; Момчило Крајишник, *Јачи од силе и судбине* (Подгорица: Књижевна задруга Српског народног вијећа, 2016), 187.

вори за РС једини прихватљив начин за окончање грађанског рата у БиХ, те да мировни процес треба интензивно наставити уз узимање у обзир позитивних страна и рјешења Венс–Овеновог плана. На истом скупштинском засједању донесена је и Декларација о наставку мировног процеса.⁸³ Домаћој, а посебно свјетској јавности покушавало се објаснити да се руководство РС залаже за мир, с тим да не жели прихватити неправедна мировна рјешења. Скупштина Републике Српске је резултате референдума о Венс–Овеновом плану верификовала на претходно поменутој сједници, одржаној на Јахорини 19. и 20. маја 1993. године.⁸⁴

У даљем развоју догађаја испоставило се да је руководство РС добро процијенило да су западне силе неодлучне у погледу војне интервенције, до које тада, упркос великом броју пријетњи, није дошло. Венс–Овенов план је званично пропао, након што га је српски народ одбио на референдуму, а веома брзо су се појавиле и нове мировне иницијативе.⁸⁵

Закључна размишљања

Венс и Овен покушали су пронаћи рјешење за сукоб у БиХ, који је већ преко годину дана био у центру пажње свјетске јавности. Послужили су се тактиком убјеђивања руководства СРЈ да примора лидере РС на бројне уступке и одрицање од значајног дијела територије зарад склапања мира. Потенцијални мир је требало да донесе и укидање санкција за СРЈ, што је овој земљи давало могућност да изађе из тешке економске кризе у коју је запала. Такав развој догађаја могао је утицати и на учвршћивање постојећих структура власти у СРЈ.

У процесу убјеђивања руководства РС на Палама учествовале су и руске дипломате, као и политичко руководство ове велике земље. Њима се у завршној фази преговора о Венс–Овеновом плану придружио и

⁸³ „Odluka o proglašenju rezultata referenduma koji je održan 16. i 17. maja 1993. godine”, u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan, tom II*, 244–245; „Deklaracija o nastavku mirovnog procesa”, u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan, tom II*, 245–246.

⁸⁴ MKSJ, OSS, IT-95-5/18: Karadzic and Mladic, dokaz P01375, Магнетофонски снимак 32. сједнице Народне скупштине Републике Српске одржане 19. и 20. маја 1993. године на Јахорини, 4–6.

⁸⁵ Petrović, „Odnosi unutar srpske političke elite”, 23; Izetbegović, *Sjećanja*, 227; Owen, *Balkanska odiseja*, 202–213.

грчки премијер Мицотакис. Уложен је огроман труд дипломата западних земаља како би се прилично непопустљиво руководство РС приморало на прихватање мировног рјешења, којим оно уопште није било задовољно.

Драматично скупштинско засједање на Палама завршено је одлуком посланика која је донијела неизвјесност за комплетан српски народ. ВРС се након овог одбијања мировног плана припремала за одсудну одбрану и била је спремна да се бори чак и са НАТО-ом, уколико би евентуално дошло до напада ове највеће војне силе у тадашњем свијету. Посланици нису били спремни да се одрекну постојања Републике Српске које је овим мировним планом било предвиђено, без обзира на све притиске.

Такав став изазвао је велике подјеле између два српска руководства. Нарочито је Милошевић био незадовољан одлуком НС РС. Због тога је наредио да се лидерима РС забрани улазак у СРЈ. С друге стране, западно од Дрине били су разочарани понашањем београдског руководства, које су до тада сматрали јединим сигурним савезником. Све ово је свједочило о томе да се српски народ налазио у веома тешком историјском тренутку. Раскол међу Србима био је најгора могућа околност која је могла да задеси овај народ, нарочито у тренутку када је постојала могућност да дође до рата са НАТО-ом.

Веома брзо се показало да су земље чланице ове војне алијансе неодлучне у погледу извршавања напада на српске положаје, до кога у том периоду није ни дошло. Након одбијања НС РС да прихвати Венс-Овенов план, рат је настављен и трајао је још двије и по године, што је довело до огромног броја жртава на све три зараћене стране. Ипак, одбијањем посланика да прихвате укидање РС она је наставила да постоји, а своје међународно признање као једног од два ентитета који чине БиХ добила је 21. новембра 1995. године потписивањем мировног споразума у Дејтону, када је и окончан рат. У домен алтернативне историје спада питање шта би се догодило да је Скупштина на Палама била спремна прихватити мировни план Венса и Овена.

Резиме

За 30. сједницу НС РС на Палама, одржану маја 1993. године, може се са сигурношћу рећи да представља један од преломних догађаја за српски народ током грађанског рата у БиХ. На њој је, послије дугих и исцрпљујућих расправа, одлучено да се Венс–Овенов план одбије, а да коначну одлуку о том питању донесе народ на референдуму. Одлука народа у РС била је идентична оној коју су донијели посланици у скупштинским клупама.

Руководство РС сматрало је овај план изузетно неповољним, посебно што би његовом имплементацијом престала да постоји РС, која је за српски народ већ тада представљала симбол сопствене слободе, што се може закључити и из изјава са поменутог скупштинског засједања. С друге стране, руководство СРЈ, потпомогнуто грчким и руским политичарима, покушавало је на све могуће начине да изврши притисак на лидере РС на Палама да прихвате овај план, што би веома извјесно омогућило и укидања санкција за њихову земљу. Одбијање НС РС да то учини довело је до сукоба између два српска руководства, што ће за српску страну у рату имати веома негативне посљедице. Иако су пријетње биле потпуно отворене, до напада снага НАТО-а на српске положаје није дошло након одбијања мировног плана, а сама РС успјела је да се упркос свему одбрани и дочека међународно признање на крају рата.

Списак референци – Reference list

Архиви – Archives

- Onlajn arhiva Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, Objedinjeni sudski spisi: IT-04-75, Hadzic; IT-00-39, Krajisnik; IT-02-54, Milosevic; IT-04-81, Perisic; MICT-15-96, Stanisic and Simatovic; IT-09-92, Ratko Mladic; IT-95-5/18, Karadzic and Mladic.

Објављени извори – Published sources

- *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan, tom I, Stenografske beleške sa proširenih sednica Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici*, prir. Vladimir Petrović. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010.

- *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan, tom II, Stenografske beleške sa zasedanja Narodne skupštine Republike Srpske*, prir. Vladimir Petrović. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010.

Штампа – Newspapers

- *Borba* (Cyrillic)
- *Politika* (Cyrillic)
- *Srpska vojska* (Cyrillic)

Литература – Secondary works

- Antić, Čedomir, Nenad Kecmanović. *Istorija Republike Srpske*. Beograd: Nedeljnik, 2016. (Cyrillic)
- Bezruchenko, Viktor. *Political, Social and Religious Studies of the Balkans. Volume III. The Civil War in Bosnia and Herzegovina 1992–95. Political, Military and Diplomatic History*. Strategic Book Publishing and Rights Co, 2022.
- Bobetko, Janko. *Sve moje bitke*. Zagreb: vlastita naklada, 1996.
- Borojević, Danko, Dragi Ivić. *Vojska Republike Srpske: 12. maj 1992–31. decembar 2005*. Beograd: Srpski ratni veterani opštine Čukarica, 2014. (Cyrillic)
- Bugarel, Ksavije. *Bosna: anatomija rata*. Beograd: Fabrika knjiga, 2004.
- Bulatović, Momir. *Pravila ćutanja: istiniti politički triler sa poznatim završetkom*. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2004.
- Clinton, Bill. *Moj život*. Zagreb: Ljevak, 2004.
- Čekić, Smail. *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: planiranje, priprema, izvođenje*, knj. 1. i 2. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2004.
- Ćosić, Dobrica. *Bosanski rat*, priredila Ana Ćosić-Vukić. Beograd: Službeni glasnik, 2012. (Cyrillic)
- Dimitrijević, Bojan B. *General Mladić i Vojska Republike Srpske*. Beograd: Catena mundi, Institut za savremenu istoriju, 2019. (Cyrillic)
- Dimitrijević, Bojan B. „*Vojska brza kao vjetar*“: *Vojska Republike Srpske u ratu 1992–1995*. Banja Luka: Arhiv Republike Srpske i Udruženje arhivskih radnika Republike Srpske, Novi Sad: Arhiv Vojvodine; Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2023. (Cyrillic)

- Donia, Robert J. *Sarajevo: biografija grada*. Sarajevo: Institut za istoriju, 2006.
- Đilas, Milovan. *Raspad i rat. Dnevnik, 1989–1995*, priredio Aleksa Đilas. Beograd: Vukotić media, 2022.
- Guskova, Jelena. *Istorija jugoslovenske krize (1990–2000), I–II*. Beograd: IGAM, 2003.
- Guskova, Jelena. *Spoljna politika Rusije u godinama jugoslovenske krize (1985–1995)*. Banja Luka: Centar za društveno-politička istraživanja; Pale: Institut istorijskih nauka Univerziteta u Istočnom Sarajevu, 2023. (Cyrillic)
- Halilović, Sefer. *Lukava strategija*. Sarajevo: Matica, 1998.
- Holbruk, Ričard. *Završiti rat*. Sarajevo: „Šahinpašić”, 1998.
- Ilić, Dragoslav i drugi. *Republika Srpska u Odbrambeno-otadžbinskom ratu: istorijski pregled*. Banja Luka: Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica, 2018. (Cyrillic)
- Izetbegović, Alija. *Sjećanja: autobiografski zapis*. Sarajevo: TKD „Šahinpašić”, 2001.
- Jović, Borisav. *Posljednji dani SFRJ: izvodi iz dnevnika*. Beograd: Politika, 1995. (Cyrillic)
- Koljević, Nikola. *Stvaranje Republike Srpske: dnevnik 1993–1995*, Knj. 1. i 2. Beograd: Službeni glasnik; Banja Luka: Službeni glasnik Republike Srpske, 2008. (Cyrillic)
- Krajišnik, Momčilo. *Jači od sile i sudbine*. Podgorica: Književna zadruga Srpskog narodnog vijeća, 2016. (Cyrillic)
- Krajišnik, Momčilo. *Kako se rađala Republika Srpska: zapisi iz haškog zatvora*. Beograd: Vesti, 2011. (Cyrillic)
- Marijan, Davor. *Oluja*. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007.
- Mihaljević, Milena. „Međunarodne konferencije”. *Republika Srpska u Odbrambeno-otadžbinskom ratu: istorijski pregled*, ur. Predrag Lozo, 291–311. Banja Luka: Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica, 2018. (Cyrillic)
- Milovanović, Manojlo. *Istine i zablude o ratu u Bosni i Hercegovini (1992–1995 godine)*. Banja Luka: Udruženje defendologa Republike Srpske, 2005. (Cyrillic)

- Nikolić, Kosta. *Bosna i Hercegovina: Rat koji su mnogi želeli 1992–1995. Knjiga prva. U ime smrti* (1992). Novi Sad: Akademaska knjiga, 2024.
- Nikolić, Kosta. *Jedna izgubljena istorija – Srbija u 20. veku*. Beograd: Službeni glasnik, 2017. (Cyrillic)
- Nikolić, Kosta. *Jugoslavija, poslednji dani: 1989–1992. Knj. 1, „Svi Srbi u jednoj državi”*. Beograd: Službeni glasnik, 2019.
- Nikolić, Kosta. *Jugoslavija, poslednji dani: 1989–1992. Knj. 2, Ljudi mržnje, zemlja smrti*. Beograd: Službeni glasnik, 2020.
- Nikolić, Kosta. *Jugoslavija, poslednji dani: 1989–1992. Knj. 3, Razaranje države, stvaranje država*. Beograd: Službeni glasnik, 2022.
- Nikolić, Kosta. *Krajina 1991.–1995*. Zaprešić: Fraktura; Zagreb: Srpsko narodno vijeće, 2023.
- Nikolić, Kosta. „Unija tri republike. Mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu iz 1993. godine”. *Istorija 20. veka* 1/2022, 149–178. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2022.1.nik.149-178>
- Owen, David. *Balkanska odiseja*, preveli Kolinda Grabar, Miroslav Kovačić. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest, 1998.
- Petrović, Vladimir. „Neuspeh ženevskih pregovora o prekidu rata u Bosni i Hercegovini januara 1993”. *Istorija 20. veka* 2/2021, 435–460. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2021.2.pet.435-460>
- Petrović, Vladimir. „Odnosi unutar srpske političke elite i krah Vens-Ovenovog mirovnog plana za BiH”. *Istorija 20. veka* 1/2012, 9–26. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2012.1.pet.9-26>
- Plavšić, Biljana. *Svedočim: knjiga pisana u zatvoru*, Knj. 1. Banja Luka: Trioprint, 2005. (Cyrillic)
- Plavšić, Biljana. *Svedočim. Druga knjiga*. Banja Luka: Trioprint, 2005. (Cyrillic)
- Rouz, Majkl. *Misiya u Bosni: borba za mir*. Beograd: Tetra GM, 2001.
- Silber, Laura, Allan Little. *Smrt Jugoslavije*. Opatija: Otokar Keršovani, 1996.

SUMMARY

Georgije Vulić

THE SESSION OF THE NATIONAL ASSEMBLY OF REPUBLIKA SRPSKA IN PALE ON 5 AND 6 MAY 1993 AND THE REJECTION OF THE VANCE-OWEN PEACE PLAN FOR BOSNIA AND HERZEGOVINA

ABSTRACT: Based on archival sources and literature, the paper presents a dramatic event for the Serbian people on both sides of the Drina River during the war in the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina (SR BiH) in the late 20th century. It examines the May 1993 session of the National Assembly of the Republic of Srpska (NA RS), where the Vance-Owen Peace Plan was rejected. The decision worsened RS's international standing and relations with the Federal Republic of Yugoslavia (FRY), but later proved justified, as RS received recognition in Dayton – something that would have been lost under the 1993 plan.

KEYWORDS National Assembly of Republika Srpska, Pale, Bosnia and Herzegovina, Slobodan Milošević, Dobrica Ćosić, Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Vance-Owen Plan

The 30th session of the National Assembly of Republika Srpska held in Pale in May 1993 can be confidently described as one of the pivotal events for the Serbian people during the civil war in Bosnia and Herzegovina. At this session, after long and exhausting discussions, it was decided to reject the Vance-Owen plan, and that the final decision on this matter would be made by the people in a referendum. The decision of the people in RS was identical to the one made by the assembly representatives. The leadership of RS considered this plan extremely unfavorable, especially since its implementation would result in the disappearance of RS, which by then had already represented a symbol of freedom for the Serbian people, as can be inferred from the statements made during the mentioned assembly session. On the other hand, the leadership of the Federal Republic of Yugoslavia, supported by Greek and Russian politicians, was trying in every possible way to pressure the leaders of

RS in Pale to accept this plan, which would very likely lead to the lifting of sanctions against their country. The refusal of the National Assembly of RS to do so led to a conflict between the two Serbian leaderships, which would have very negative consequences for the Serbian side in the war. Although the threats were completely open, the NATO forces did not attack Serbian positions after the rejection of the peace plan, and RS managed to defend itself despite everything and awaited international recognition at the end of the war.